

можна було сказати в стислій формі», являє собою радше винагто [8]. У квітні 1918 р. А. Яковлів розкритикував працю Ю. Борхардта «Введення в національну економіку». Праця, на думку рецензента, була мало корисна для «українських умов», адже надрукована за кордоном і перекладена на «галицький діалект», а до того ж характеризує економію європейську, геть відмінну від вітчизняної [16]. Аналізуючи працю І. Чонівського «Економічні нариси. Природні багатства та велика промисловість», А. Яковлів відмітив слушність піднятої проблеми – недостатність інформації щодо наявних ресурсів молодого Української держави. Дослідивши цю розвідку журналіст, відзначив, що І. Чонівський справедливо «підкреслює всі хиби російської, шкодливої для України економічної політики, яка не тільки не сприяла розвою промисловості у нас, але й робила неможливим такий розвиток» [8]. У № 10 «Книгаря» А. Яковлів дослідив ще одну працю І. Чонівського – «Цукрова промисловість». Рецензент погодився з ним щодо шляху відродження української цукрової промисловості, який мав пройти через кілька етапів: 1) забезпечення заводів відповідною кількістю плантацій, 2) недопущення цих земель в парцеляцію, а здавання їх в оренду, 3) забезпечення заводів паливом і всіма іншими матеріалами, 4) вирішення позитивної справи з кредитуванням для цукрової промисловості [9].

Починаючи з 1919 р., колонку «Економіка», спільно з А. Яковлівим, вели О. Мицюк, і К. Шеметів, утворивши своєрідний колектив критиків. У січневому номері видання Андрій Іванович критикував роботу свого колишнього колеги по Центральній Раді М. Порша «Україна в державному бюджеті Росії». Визнаючи, що «в цілому праця М. Порша має постійне значення, як одна з найкращих агітаційних праць, бо дає досить матеріалу ґрунтованого і бойового, за для підтримання ідеї самостійності України», водночас зазначав, що важливість розвідки обумовлена ще й відсутністю, повних статистичних даних про економіку України, а отже, є «майже єдиним джерелом даних про фінансово-господарське становище України для широких кіл для громадянства» [17, 32].

Співпраця з «Книгарем» припинилася тієї ж зими 1919 р., у зв'язку з відбуттям Андрія Івановича до Бельгії та Нідерландів. У наступному вчений продовжував публіцистичну діяльність за кордоном. На сторінках видання «Трибуна України» у 1923 р. вийшла його ґрунтовна стаття «Бельгія і Україна». У цій розвідці А. Яковлів подавав загальні відомості про найбільш перспективні галузі української економіки, котрі могли б бути розвинені до рівня провідних країн Європи у разі фінансової підтримки з боку підприємницьких кіл країн Антанти. До фінансування вітчизняної економіки закликав автор і бельгійських підприємців. Крім того, Андрій Іванович звертав увагу на перспективні сектори промисловості Бельгійського королівства та характеризував роль і місце бельгійської економіки в Європі як важливу та перспективну.

В наступному А. Яковлів співпрацював з такими виданнями, як львівський журнал «Закон і право», де 1928 р. вийшли відбитки з праць вченого. Крім цього, він співпрацював із виданнями емігрантських кіл та брав участь в укладанні ювілейних збірників, де також публікувалися його статті. Зокрема слід відзначити публікації у збірниках, укладених на пошану президента Чехословаччини Т. Масарика та Збірнику, пам'яті С. Петлюри.

1. Центральний державний архів вищих органів влади України (далі – ЦДАВОУ). – Ф. 4438. – Оп. 1. – Спр. 5.
2. ЦДАВОУ. – Ф. 4438. – Оп. 1. – Спр. 5.
3. Горак В. Андрій Яковлів // Історикографічні дослідження в Україні. – К., 2002.

4. Крищенко С. Андрій Яковлів // Яковлівські читання: Мат. наук. конф. – Черкаси, 2000.
5. Ульяновський В. Історик права і громадський діяч А. І. Яковлів // Київська старовина. – 1994. – № 5.
6. Яковлів А. Основні каси // Громадська Думка. – 1906. – № 71.
7. Яковлів А. Політичні записки // Громадська Думка. – 1906. – № 160.
8. Яковлів А. І. Чонівський. «Цукрова промисловість» // Книгар. – № 10. – 1918.
9. Яковлів А. Державне господарство // Громадська Думка. – 1906. – № 179.
10. Яковлів А. Зухвальство чи провокація // Громадська Думка. – № 142. – 1906.
11. Яковлів А. Протекціонізм і вільна торгівля // Громадська Думка. – 1906. – № 44.
12. Яковлев А.И. К вопросу о праве города на земли, находящиеся в его черте и ни за кем не числящиеся по актам укрепления // Известия Киевской городской думы. – 1916. – № 6.
13. Яковлев А.И. Права г. Киева на земли, занятые сооружениями бывшей киевской крепости // Известия Киевской Городской Думы. – 1916. – № 8.
14. Яковлев А.И. Предместья г. Киева: Куреневка, Преорка, Сырец // Известия Киевской Городской Думы. – 1916. – № 6.
15. Яковлів А. Петро Мальців. «Україна в державному бюджеті Росії» // Книгар. – 1917.
16. Яковлів А. Ю. Борхардт. «Введення в національну економіку» // Книгар. – № 8. – 1918.
17. Яковлів А. Порш Микола. «Україна державному бюджеті Росії» // Книгар. – 1918.
18. Яковлів А. Державне господарство // Громадська Думка. – 1906. – № 71.
19. Яковлів А. Удільні землі // Рада. – 1906. – № 2.

Petryk A.M. The basic marks of the Andriy Iakovlivs journalistic activity. The article is dedicated to the life of the famous Ukrainian scientist, diplomat, lawyer, one of the main person in the Ukrainian national movement at the first half of the twentieth century – Andriy Iakovliv.

Key words: Andriy Iakovliv, law, works, emigration.

В. В. Тельвак

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТЕПАНА ТОМАШІВСЬКОГО В ЯГЕЛЛОНСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Стаття присвячена висвітленню краківського періоду життя та творчості Степана Томашівського на підставі документів Архіву Ягеллонського університету. З'ясовано обставини захисту вченим габілітаційної праці, досліджено перебіг його педагогічної діяльності в університеті.

Ключові слова: Степан Томашівський, Ягеллонський університет, педагогічна діяльність.

Одним із найбільш актуальних завдань сучасної української археографії є пошук матеріалів, котрі стосуються життя та діяльності представників вітчизняної культурної еліти, в архівних та бібліотечних колекціях інших країн світу. Як свідчить наявна література, надзвичайно багато у цій сфері дослідниками вже зроблено. Зокрема на сьогодні опубліковані численні розвідки з українки в архівних зібраннях Польщі [1–4]. Втім, як свідчить зміст цих публікацій, вони практично не враховують матеріалів, котрі відклалися в архівних фондах навчальних закладів, з якими співпрацювали українські інтелектуали. Проте, внаслідок тривалого перебування українських земель у складі польських держав, саме з навчальними закладами цієї країни найбільш щільно пов'язана творча доля вітчизняних учених. У статті ми спробуємо показати важливість звернення дослідницької уваги на документальні колекції польських університетів, на прикладі аналізу вибраної українки в Архіві Ягеллонського університету.

Серед польських університетів Ягеллонський посідає особливе місце як один із найстарших і найбільш реномованих у Центрально-Східній Європі [5]. Практично від часу заснування, цей навчальний заклад своїми високими освітніми стандартами приваблював українців – головним чином вихідців із Галичини та Волині. Найчастіше українські прізвища трапляються у списках студентів Ягеллонського університету. Проте, і серед членів професорської корпорації зустрічаємо імена знаних українських науковців. Найбільш активною співпраця українських учених з Ягеллонським університетом була у міжвоєнний період, коли в різні роки у ньому працювали філолог І. Зелінський, географ В. Кубійович, дослідник української мови та літератури Б. Лепкий та історик С. Томашівський [6; 7].

У творчій біографії останнього роки життя у Кракові та праці у Ягеллонському університеті є особливими, оскільки позначені останнім спалахом творчого таланту цього видатного українського історика, публіциста, громадського та політичного діяча. Дещо більше трьох років судилося вченому прожити у Кракові, що став останнім місцем його спочинку. Про ці роки сучасним дослідникам практично нічого не відомо, свідченням чого є лаконічність і фактична помилковість інформації про них, наведеної у нечисленних біографіях С. Томашівського [8 – 10]. Сподіваємося, віднайдені нами джерелні свідчення в Архіві Ягеллонського університету, дозволять значно більше дізнатися про останні роки життя та творчості видатного вченого.

Матеріали, котрі стосуються С. Томашівського, в архіві Ягеллонського університету знаходяться серед документів двох фондів – Сенату університету та Філософського факультету, оскільки окремих особових справ працівники цього навчального закладу до середини ХХ ст. не мали [11, 240]. При цьому, у фонді Сенату університету відклалися матеріали, котрі ілюструють процес призначення С. Томашівського на посаду професора, а документи Філософського факультету відображають перебіг здобуття габілітації українським ученим у Ягеллонському університеті. Вказані документи на сьогодні зберігаються у двох окремих папках, що містять нумеровані аркуші паперу різного формату.

Хронологічно найбільш ранніми є документи, пов'язані зі справою переїзду С. Томашівського до Кракова та його габілітації в Ягеллонському університеті. Щодо причин, котрі спонукали вченого залишити Львів, ми дізнаємося лише в загальних рисах з його листа до представників професорської корпорації Філософського факультету Краківського університету від 24 травня 1926 р. Висловлюючи прохання допустити його до викладацької роботи в університеті на посаді приват-доцента, С. Томашівський вказує на «неможливість в існуючих обставинах... підняти наново (підкреслення С. Томашівського. – В. Т.) академічну працю у Львові». Учений стверджує, що має для роботи в Ягеллонському університеті і необхідний педагогічний досвід («як габілітований доцент львівського університету, мав у 1911 – 1914 рр. низку викладів з австрійської та руської історії, про що свідчать тогочасні програми того університету»), і достатню наукову кваліфікацію (про що мали свідчити, надіслані разом із листом, автобіографія, список публікацій з відбитками найважливіших з них, копія докторського диплому, лист декана філософського факультету Львівського університету про затвердження габілітації). У разі позитивного рішення, С. Томашівський висловив намір читати лекції та проводити практичні заняття з історії Галицько-Волинської Русі, над проблемами якої, як вказував, «головно працюю останніми роками» [12].

У відповідь на цю заяву С. Томашівського досить швидко відгукнувся декан факультету, знаний польський історик В. Собеський [13]. У своєму листі до українського вченого він висловив готовність донести до колег його звернення на найближчому засіданні Ради Філософського факультету. Разом із тим, апелюючи до вимог університетського уставу, декан попросив свого кореспондента про докладнішу інформацію стосовно кількох пунктів: вказати власну національність, назвати найважливіші з надісланих праць, окреслити галузь науки, до якої відноситься габілітація. Втім, найбільше запитань викликав намір С. Томашівського перенести львівську габілітацію та, здобути перед війною, *veniam legendi* (право на викладання в університеті) до Кракова. В. Собеський вказував, що, згідно польського законодавства, габілітаційна праця має бути написана винятково польською мовою. Також під сумнів було поставлено легітимність наукової галузі, з якої була зроблена львівська габілітація – австрійська історія. Все це, – підсумував адресат, – актуалізує проблему нової габілітації.

Відповідь С. Томашівського не забарилася [14]. Підкреслюючи, що вважає себе українцем, історик також додав, що є «польським громадянином та державним службовцем». Найбільше місця у листі відведено справі перенесення львівської габілітації до Кракова. Вчений висловив переконання, що, надане у Львівському університеті *veniam legendi*, цілком можна перенести до Кракова, оскільки перерва у викладацькій роботі була викликана політичними подіями 1918 – 1919 рр., отже, виявилася лише «призупиненою» (формулювання С. Томашівського), з незалежних від нього обставин. Наполягаючи на слушності наведеного формулювання, С. Томашівський вказує, що польські викладачі, котрі, після здобуття Польщею незалежності, з різних причин опинилися без роботи, отримують фінансову допомогу саме як доценти та професори, котрих службові обов'язки виявилися призупинені з об'єктивних причин. Втім, зауважив учений, суттєвою проблемою в цьому випадку постає наукова спеціальність, з котрої було зроблено львівську габілітацію, що, на його думку, «давно вже стала анахронізмом». Окреслюючи актуальне коло своїх наукових зацікавлень, С. Томашівський називає історію України княжої доби. Торкаючись, піднятої у листі В. Собеського, теми нової габілітації, українець вказує на відсутність у нього відповідної за обсягом праці польською мовою. Приготування ж нової, слушно зауважив він, вимагатиме значного часу та коштів. Вирішення цих складних питань, підсумовував С. Томашівський, вимагає всебічного обговорення за його особистої присутності. Тому наприкінці листа попросив польського колегу призупинити формальне провадження своєї справи, вказуючи, що 1 липня 1926 р. матиме можливість особисто завітати до Кракова.

Спілкування з деканом та професорами Філософського факультету переконали С. Томашівського у необхідності підготовки нової габілітації. У листі з Берліну до В. Собеського, написаному через кілька днів після відвідин Кракова, український учений визнав рацію своїх співбесідників, що формальні труднощі з перенесенням старої габілітації до Кракова ніколи не вдасться владнати цілком [15]. Тому єдиним виходом він бачить пристати на пропозицію краківських колег і «приготувати невелику розправу польською мовою як підставу для нової габілітації».

Більше півроку пішло у С. Томашівського на опрацювання нової теми для габілітації. В лютому 1927 р. він звернувся до декана Філософського факультету з листом, яким запропонував на вибір Ради факультету дві, пов'язані між собою, праці – українською «Предтеча

Исидора» та польською «Руський епізод Ліонського собору 1245 р.» [16]. У кінці листа С. Томашівський просив краківських колег про якомога швидший розгляд його пропозицій. Це прохання знайшло підтримку і вже за кілька днів, 18 лютого 1927 р. на Раді факультету вперше формально було поставлено справу габілітації українського вченого. Члени Ради одногосно проголосували за допущення С. Томашівського до габілітації. Доповідачами у справі габілітації українського історика – фактично опонентами – було обрано знаних польських істориків В. Конопчинського та В. Семковича [17]. У справі габілітації львівського дослідника була скликана спеціальна Комісія, до складу якої, крім декана, увійшли професори факультету І. Хшановський, В. Семкович, Я. Домбровський, Я. Бистронь, К. Нітсх. Своє перше засідання Комісія відбула 9 березня 1927 р. [18]. На ньому темою габілітації С. Томашівському було визначено «Руський епізод Ліонського собору 1245 р.» [19].

Зауважимо, що, розглядаючи кандидатуру С. Томашівського як майбутнього працівника факультету, його керівництво звернулося за характеристиками до львівських колег – декана гуманістичного факультету Львівського університету та членів редакційного комітету знаного журналу «Kwartalnik Historyczny», з яким українського історика пов'язували довгі роки співпраці. Отримані рекомендації були надзвичайно прихильними. Наприклад, львівський декан інформував, що, звернувшись до грона професорів гуманітарного факультету, отримав від них схвальні відзиви про українського історика. Узагальнивши отримані рекомендації, він зазначив: «В часі війни та після неї др. Томашівський перебував у Берліні, зараз живе у Львові та працює в одній із місцевих гімназій, належить до полонофільського грона, в будь-якому випадку – залишається в опозиції до знаних місцевих шовіністів» [20].

Ознайомлення рецензентів з науковим доробком та габілітаційною справою українського вченого зайняло декілька місяців. У своїх відгуках вони високо оцінили науковий доробок українського колеги. В. Конопчинський, проаналізувавши головні віхи творчого шляху претендента від першої наукової розвідки – до зрілих повоєнних студій, вказав на різнобічність його дослідницької лабораторії, оскільки вона обіймала і ґрунтовні синтетичні праці з багатьох галузей гуманітарного знання (історіографії, статистики, історичної демографії тощо), і розлогі джерельні публікації. З огляду на це, рецензент запропонував «допустити кандидата до подальших стадій габілітації» [21].

Інший рецензент – В. Семкович зосередився на оцінці габілітаційної праці С. Томашівського «Руський епізод Ліонського собору 1245 р.». Вказавши, що рецензований текст є лише частиною більшої україномовної студії львівського історика, присвяченої митрополиту Петру Акеревичу, він наголошує на значній науковій вартості, піднятої вченим проблеми. Адже ані польським, ані українським попередникам С. Томашівського не вдалося створити скільки-небудь цілісної картини взаємин Русі та Заходу в княжу добу. Своєю розвідкою, – наголошував В. Семкович, – український учений «продемонстрував повне знання історичних джерел – західних та руських..., вміння їх використовувати, застосовуючи необхідні засади історичної критики, що дало в результаті сумлінну та цікаву працю, котра є цінним причинком до історії унії грецької церкви на Русі з Римом» [22]. З огляду на це, твердив рецензент, студія С. Томашівського «відповідає всім вимогам до габілітаційних праць».

Декан факультету досить оперативно та докладно інформував львівського історика про просування його габілітаційної справи [23]. Оскільки рецензії надійшли

до габілітаційної комісії наприкінці навчального року, справу габілітації довелося відкласти на осінь 1927 р. На прохання самого С. Томашівського, з огляду на його зайнятість вчительськими обов'язками у Львові, датою габілітаційного колоквиуму було призначено 7 листопада 1927 р. [24]. На колоквиумі, що відбувся того дня після обіду були присутні вісім професорів Філософського факультету, включаючи рецензентів В. Семковича та В. Конопчинського, а також нового декана С. Закшевського [25]. Як свідчить протокол засідання габілітаційного колоквиуму, претендентові було задано чотири запитання: постать руського митрополита Петра в 1244 – 1245 рр. на підставі габілітаційної праці; місце польської церкви на Русі; П. Орлик – останній представник польської орієнтації в українській політиці; мотиви молдавської кампанії Б. Хмельницького [26]. Широка ерудиція та високий фаховий рівень, продемонстровані С. Томашівським під час проведення габілітаційного колоквиуму, дали підстави членам комісії затвердити габілітацію українського претендента без необхідного в таких випадках габілітаційного викладу.

Рішення габілітаційної комісії було затверджене на засіданні Ради Філософського факультету 25 листопада 1927 р. Як говорить мова документу: «Рада Факультету... ухвалила одногосно надати йому [С. Томашівському] *veniam legendi*, з окресу «Історії Русі» [27]. Вже 29 листопада необхідний комплект документів, супроводжуваний клопотанням декана Філософського факультету, був надісланий у Варшаву до Міністерства віровизнань та громадської освіти. 13 лютого 1928 р. міністр затвердив рішення Ради факультету, котрим С. Томашівський був габілітований як доцент історії України на Філософському факультеті Ягеллонського університету [28]. Про це рішення міністра львівського історика повідомив декан С. Закшевський через десять днів [29].

Захист габілітаційної праці відкрив С. Томашівському можливість викладати українську історію в Ягеллонському університеті на посаді приват-доцента. Історик, як свідчить його власноручний план занять, у перший рік своєї праці читав лекційні курси та проводив семінарські заняття з історії Київської, Галицько-Волинської та Литовсько-Польської доби українського минулого [30]. Тижневе викладацьке навантаження вченого складало три лекційні й дві семінарські години. Перебіг викладацької діяльності С. Томашівського в Ягеллонському університеті висвітлюють документи, що відклалися серед актів Сенату. На посаді приват-доцента український учений пропрацював один рік, суміщаючи її з подальшим вчителюванням у VI Краківській гімназії. Останнє вочевидь відволікало його від наукової та педагогічної праці в університеті. Цінуючи свого працівника, адміністрація факультету, на засіданні спеціально скликаної комісії, підняла перед міністерством питання щодо призначення С. Томашівського на посаду професора, з відповідною оплатою праці, що дозволило б йому зосередитися виключно на роботі в університеті [31].

У клопотанні до Міністерства віровизнань та громадської освіти декан Філософського факультету підкреслював, що український учений «працює як сила педагогічна на університеті з надзвичайно добрими результатами, не занебруючи при цьому праці наукової, котрої результати представляв на засіданнях Краківського Кола Польського Історичного Товариства» [32]. Це клопотання знайшло прихильний відгук у міністра. В його постанові вказувалося, що міністерство готове заключити контракт із С. Томашівським щодо покладання на нього повних обов'язків професора історії України в Ягеллонському університеті терміном на один рік – з 1 жовтня 1929 до 30 вересня 1930 рр., з можливістю по-

дальшої пролонгації. При цьому, український учений не звільнявся з посади гімназійного вчителя, формально перебуваючи у безкоштовній відпустці. Цікаво, що посада С. Томашівського мала оплачуватися з фондів, котрі міністерство планувало використати на організацію Руського Інституту [33].

Після року перебування на посаді професора, С. Томашівський у травні 1930 р. звернувся з проханням до керівництва факультету відносно продовження з ним контракту на наступний навчальний рік. У цій справі декан письмово звернувся до членів Ради факультету з запитом, чи варто у справі продовження контракту з С. Томашівським скликати спеціальну комісію? Всі члени Ради одногосно висловилися за продовження контракту на наступний навчальний рік без окремого обговорення цієї справи [34]. Невдовзі відповідне клопотання, підписане деканом, було надіслане до Варшави. У ньому зокрема зазначалося: «Оскільки нам залежить на тому, щоби проф. Томашівський міг цілком вільно віддатися праці на Університеті в галузі своєї спеціальності та не відволікався від своїх наукових і університетських занять працею в середній школі, Рада Філософського факультету прийняла згадану ухвалу (продовжити контракт із С. Томашівським – В. Т.), котру деканат представляє до затвердження» [35]. Міністерство затвердило клопотання Ради факультету і контракт було підписано терміном на рік – до 30 вересня 1931 р. [36].

Останніми, за хронологією, документами, що відклалися у фондах Архіву Ягеллонського університету та стосуються С. Томашівського, є листи вдови видатного історика до ректорату Філософського факультету. Після передчасної смерті чоловіка 21 грудня 1930 р., М. Томашівська у своїх зверненнях просила керівництво університету порушити клопотання перед Міністерством віровизнать та громадської освіти щодо виплати їй одноразової грошової допомоги та призначення удовиної пенсії [37].

Найціннішим, серед віднайдених нами, документів є остання (з відомих на сьогодні) автобіографія С. Томашівського, написана за декілька місяців до смерті. Найвірогідніше, мотивом для її написання послужило чергове продовження контракту з ученим, що вимагало подання до міністерства усталеного комплексу документів, включно з автобіографією претендента [38].

Такими у світлі документальних матеріалів, котрі зберігаються в архіві Ягеллонського університету, постають останні роки життя та діяльності С. Томашівського. Їх вивчення наштовхує нас на подальші пошуки документів, що висвітлюють життя та діяльність видатного історика-державника, в інших архівосховищах Польщі. Так, як свідчить листування керівництва університету та Філософського факультету, матеріали, котрі стосуються працевлаштування С. Томашівського та захисту ним габілітаційної дисертації, відклалися також серед документів Міністерства віровизнать та громадської освіти (IV Департамент), що зберігаються в Архіві Нових актів у Варшаві. Також, віднайдені документи стимулюють подальші архівні пошуки у сховищах багатьох навчальних закладів не тільки Польщі, але й інших країн Центрально-Східної та Західної Європи, з якими була пов'язана доля українських науковців у міжвоєнне двадцятиліття.

Загалом же, дослідження архівних матеріалів, що проливають світло на співпрацю українців з Ягеллонським університетом, значно розширюють наші знання про особливості міжнародної комунікації в ньому та дозволяють реконструювати малознані сторінки життя та діяльності, пов'язаних з ним, українських інтелектуалів. Проте, найважливіше, що вони дають можливість

суттєво розширити наші уявлення про польсько-українські культурні взаємини у міжвоєнний час, а це дозволить переосмислити та скоригувати, поширені дотепер, численні негативні стереотипи як у колі дослідників, так і в масовій свідомості.

1. Філяр Т. *Україніка у Кракові // Між сусідами*. – Краків, 1993. – Вип. 3.
2. Місло Є. *Українські цінності у варшавському сховищі // Слідами пам'яті. Літописний календар*. – Варшава, 1996.
3. Тельвак В. *Листи Михайла Грушевського у краківських архівах // Дрогобицький краєзнавчий збірник*. – Вип. VIII. – Дрогобич, 2004.
4. Сварник Г. *Архівні та рукописні збірки Наукового Товариства ім. Шевченка в Національній бібліотеці у Варшаві. Каталог-інформатор*. – Варшава; Львів; Нью-Йорк, 2005.
5. Stopka K., Banach A., Dybiec J. *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego*. – Kraków, 2000.
6. Саган Г.В. *Наукові зв'язки українських та іноземних вчених у міжвоєнний період (1918 – 1939 рр.): Автореф. дис. ... канд. іст. наук*. – К., 1999.
7. Литвин М. *Українське культурно-освітнє життя в Кракові (кінець XIX – перша третина XX ст.) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. – Вип. 16. – Львів, 2008.
8. Бортняк Н., Швагуляк М. *Томашівський Степан // Довідник з історії України*. – Т. 3. – К., 1999.
9. Халак Н.В. *Наукова спадщина і громадсько-політична діяльність Степана Томашівського: Автореф. дис. ... канд. іст. наук*. – К., 1999.
10. Suchyj O. *Stepan Tomaszewski (1875 – 1930) // Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX w. / Pod red. J. Maternickiego, L. Zaszkiłniaka*. – Rzeszów, 2007.
11. Michalewska K. *Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Jagiellońskiego (1849 – 1945 // Inwentarz akt wydziałów i studiów Uniwersytetu Jagiellońskiego 1850 – 1939 (1954) / Pod red. J. Michalewicza*. – Kraków, 1997.
12. *Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego*. – Syg. WF II 121: *List S. Tomaszewskiego do Grona profesorów Wydziału filozoficznego Wszechnicy Jagiellońskiej w Krakowie, Lwów, dnia 24 maja 1926*.
13. *Ibid.*: *List W. Sobieskiego do S. Tomaszewskiego, Kraków, 8.06.1926*.
14. *Ibid.*: *List S. Tomaszewskiego do W. Sobieskiego, Lwów, 11.06.1926*.
15. *Ibid.*: *List S. Tomaszewskiego do W. Sobieskiego, Berlin, 3.07.1926*.
16. *Ibid.*: *List S. Tomaszewskiego do W. Sobieskiego, Lwów, 12.02.1927*.
17. *Ibid.*: *Sprawozdanie w sprawie przebiegu habilitacji p. dra Stefana Tomaszewskiego z zakresu historii Rusi*.
18. *Ibid.*: *Zaproszenie Dziekana Wydziału filozoficznego, Kraków, 5.03.1927*.
19. *Ibid.*: *Protokół spisany na posiedzeniu Komisji dnia 9 marca 1927 r.*
20. *Ibid.*: *List do J.Wielmożnego Pana Dziekana Wydziału filozoficznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Lwów, 6.05.1927*.
21. *Ibid.*: *Wł. Konopczyński. Ocena prac dra Stef. Tomaszewskiego z zakresu historii nowożytnej*.
22. *Ibid.*: *Wł. Semkowicz. Ocena pracy dra Stefana Tomaszewskiego p.t. «Ruski epizod soboru ługduńskiego 1245»*.
23. *Ibid.*: *List S. Tomaszewskiego do W. Sobieskiego, Lwów, 21.06.1927*.
24. *Ibid.*: *List S. Tomaszewskiego do S.Zakszewskiego, Lwów, 23.09.1927*.
25. *Ibid.*: *Protokół spisany na posiedzeniu Rady Wydziału w dniu 7 listopada 1927 r.*
26. *Ibid.*: *Protokół dyskusji habilitacyjnej (kolokwium)*.
27. *Ibid.*: *Do Ministerstwa wyznań religijnych i oświecenia publicznego w Warszawie, Kraków, dnia 29 listopada 1927 r.*
28. *Ibid.*: *Do Dziekanatu Wydziału filozoficznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie na ręce Rektoratu, Warszawa, 13 lutego 1928 r.*

29. *Ibid.*: List S. Zakszewskiego do S. Tomaszewskiego, Kraków, 23.02.1928.
30. *Ibid.*: Program wykładów, które zamierzam mieć w roku akademickim 1928/9.
31. *Ibid.* – Syg. S II 619: Protokół spisany na posiedzeniu Komisji odbytej w dniu 22 kwietnia 1929 r.
32. *Ibid.*: Do Ministerstwa wyznań religijnych i oświecenia publicznego w Warszawie, b. d.
33. *Ibid.*: Odpis. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Warszawa. Dn. 17 czerwca 1929 r.
34. *Ibid.*: Do JWPanów Członków Komisji Historycznej, Kraków, dnia 20 maja 1930 r.
35. *Ibid.*: Do Ministerstwa wyznań religijnych i oświecenia publicznego w Warszawie, Kraków, dnia 26 maja 1930 r.
36. *Ibid.*: Dziekanatowi Wydziału filozoficznego U.J. w Krakowie, Kraków, dnia 18 czerwca 1930 r.
37. *Ibid.*: List Marii Tomaszewskiej do Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Lwów, dnia 2 stycznia 1931 r.
38. *Ibid.*: Curriculum vitae Stefana Tomaszewskiego.

Telvak V.V. The pedagogical activity of Stepan Tomashivsky in the Jagiellonian University. The article is devoted to the investigation of Krakiv's period of the Stepan Tomashivsky's life and activity on the basis of the Jagiellonian University's archive documents. The circumstances of his research work proving and his pedagogical activity in the University has been researched.
Key words: Stepan Tomashivsky, Jagiellonian University, pedagogical activity.

Л. О. Рощина

РОЛЬ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО В РОЗБУДОВІ УГКЦ

У статті проаналізована діяльність митрополита Шептицького як реформатора УГКЦ. Доведено, що структурна розбудова церкви сприяла її зміцненню, зростанню популярності серед населення Галичини. Під керівництвом митрополита УГКЦ стала національною церквою, яка консолідувала навколо себе національно свідому частину інтелігенції краю.
Ключові слова: митрополит, УГКЦ, реформи, структурна розбудова, національна церква.

А. Шептицький – одна з визначних постатей новітньої історії України, яка своєю піввіковою працею причинилась до національного відродження української державності. Українська греко-католицька церква під його керівництвом по суті компенсувала українцям відсутність незалежної держави. Перебування А. Шептицького на провідних церковних посадах греко-католицької церкви (1899 – 1944) і його всебічна праця викликають обґрунтований науковий інтерес.

Митрополит Андрей не відмежовував Церкву від суспільного життя, навпаки, намагався якнайтісніше їх поєднати. Така позиція сприяла виникненню багатьох релігійно-суспільних організацій та відобразилася в активній співпраці між світською та духовною інтелігенцією, яка у своїй діяльності керувалася християнським патріотизмом. Сучасна Українська держава має забезпечити конфесійний мир громадянам та зосередити їх релігійні почуття на культурному й моральному зростанні народу. У цьому контексті дослідження багатогранної діяльності митрополита А. Шептицького має чимале пізнавальне й практичне значення.

Проблема діяльності митрополита А. Шептицького залишається достатньо новою та ще не знайшла необхідного відображення в науковій літературі. Проте, у деяких дослідженнях релігієзнавчого, теологічного та соціологічного спрямування ми зустрічаємо перші спроби вивчення проблем, безпосередньо або тісно пов'язаних із цією темою. Серед праць сучасних науковців слід виділити дисертації Я. Біласа та Л. Крупи [1; 2]. Першим досліджено місце та роль А. Шептицького в національно-визвольному русі українців, а останньою – вплив

митрополита на культурно-просвітницьке життя Галичини. Стаття З. Суханової і Н. Сулими-Матлашенко є однією з перших спроб охарактеризувати життя та діяльність митрополита від його народження та до смерті [3].

Діяльності митрополита А. Шептицького присвячені й студії церковних діячів [4 – 6]. Вони містять значний фактичний матеріал та аналіз окремих аспектів церковної діяльності митрополита, стосунків з папським престолом. Однак у них відчувається конфесійний вплив та не завжди неупереджений підхід до оцінки певних подій та фактів. У дослідженні залучені й автентичні джерела. Це, перш за все, твори самого митрополита, які дали змогу більш детально проаналізувати його діяльність, зрозуміти ставлення до тих чи інших проблем [7; 8]. Підсумовуючи характеристику історіографії та історичних джерел, слід відмітити постійне прирошення знань, розширення кола документів у науковому обігу. В той же час кількість праць з цієї проблеми досить обмежена і представлена, в основному, церковною періодикою, що зумовлює необхідність подальшого дослідження. Метою цієї статті є аналіз діяльності митрополита А. Шептицького як церковного діяча.

Останній народився 29 липня 1865 р. у с. Прилбичі Яворівського повіту на Львівщині. Походив із заможної українсько-польської боярської родини, яка виховувала хлопця в польському дусі. Бажання стати греко-католицьким священником, яке виникло в Романа ще з дитинства, з роками переросло в чітку мету. Грунтовна світська освіта й активна церковна діяльність забезпечили А. Шептицькому стрімку церковну кар'єру: в 31 рік він став ігуменом Онуфріївського монастиря Василіан у Львові, у 34 – Станіславським єпископом, у 35 років – митрополитом Галицьким та архієпископом Львівським.

Українська громадськість негативно сприйняла прихід на митрополичий престол А. Шептицького (через його польське коріння) і розцінювала це призначення як спробу влади “спольщити” українську церкву. Тому перші роки праці митрополита були спрямовані на пошук шляхів порозуміння та консолідації з галицькою інтелігенцією. Вже в першій промові до віруючих як митрополита Галицького та архієпископа Львівського А. Шептицький заявив: “Різні люди можуть всіляко думати і говорити про мене. Але я хочу, щоб усі це знали і розуміли, що коли я обіймаю становище митрополита руського, то я їм хочу бути і я їм буду” [5, 19].

На початку ХХ ст. митрополит провів структурну перебудову УГКЦ. 1906 р. у Львові було засновано східну галузь отців Редemptористів – чину Найсвятішого Ізбавителя, а в Уневі засновано монастир Студитів, який взяв за приклад уклад староукраїнського чорного життя Києво-Печерської Лаври [9, 133]. Ігуменом монастиря у 1913 р. став брат митрополита о. Климентій, було розроблено Повний устав для студитів. Вже у 1908р. митрополит вислав кількох братів Студитів до Боснії, де вони в місцевості Каменіца побудували монастир і були душпастирями українських колоністів, поки югославська влада 1923 р. не виселила “невигідних їм ченців”. У 1908 р. Чинові О. О. Василіан церква придбала три будинки на вулиці Потоцького у Львові, де розмістились сиротинець, Дівоча вчительська та Дівочий інститут.

Митрополит Андрей працював над консолідацією та однотайністю священнослужителів. З цією метою проводив “соборчики”, візитації, реколекції. Внаслідок наполегливої роботи до 1910 р. духовенство уже спільно виступало на захист своїх прав і свого провідника не тільки перед “зовнішніми” (польськими, російськими), але й перед “внутрішніми” (українськими) критиками [2, 19]. Греко-католицька церква брала активну участь у розгортанні українського національно-кооперативного